

مروری بر تحقیقاتی انجام شده درباره مصرف شیر در کشور

حذف یارانه‌ها باعث کاهش مصرف شیر می‌شود

از راهکارهای بهبود وضع تغذیه‌ای کودکان، چیزی که در جهان هم به آن توجه می‌شود، اجرای برنامه شیر مدارس است که با توجه به نقش غیرقابل انکار آن در بهبود سلامت دانش‌آموزان، مورد توجه همه کشورهای جهان قرار گرفته است، به طوری که در سال‌های اخیر در بیش از ۱۰۰ کشور جهان، برنامه شیر مدارس اجرا می‌شود، این در حالی است که در ایران ۳ سال است برنامه شیر مدارس متوقف شده است. امسال اما قرار است با هماهنگی وزارت آموزش و پرورش و با اختصاص اعتبار ۱۸۰ میلیارد تومان از سوی سازمان برنامه و بودجه، بعد از چند سال وقفه، توزیع رایگان شیر در مدارس ۸ استان محروم کشور (ایلام، بوشهر، خراسان جنوبی، سیستان و بلوچستان، هرمزگان، کرمان و کهگیلویه و بویراحمد) انجام شود.

طبق آمار ثبت‌نامی دانش‌آموزان اعلام شده از سوی وزارت آموزش و پرورش، جمعیت دانش‌آموزی این ۸ استان تا ۱ مهر ۱۳۹۸ به بیش از ۱ میلیون و ۹۶۰ هزار نفر می‌رسد. به تفکیک استان‌ها ایلام دارای ۹۲۰۱۱، بوشهر ۱۸۷۷۱۰، خراسان جنوبی ۱۴۶۰۲۱، سیستان و بلوچستان ۵۹۸۸۵۶، هرمزگان ۳۴۵۰۰۱، کرمان ۴۷۳۸۴۴ و کهگیلویه و بویراحمد دارای ۱۲۴۰۳۹ دانش‌آموز در سال تحصیلی جاری هستند. تاکنون مطالعات زیادی در داخل کشور درباره میزان سرانه سالانه مصرف شیر انجام شده است، اما نگاهی به میزان محرومیت استان‌های کشور از نظر اقتصادی و شاخص‌های اجتماعی و زیربنایی جایگاه استان‌هایی که برای طرح توزیع شیر رایگان انتخاب شده‌اند، را مشخص می‌کند.

سیدیعقوب حسینی و آتوسا اسکندری در مطالعه‌ای با عنوان «استان‌های کشور از حیث برخورداری از شاخص‌های اقتصادی اجتماعی» استان‌ها را از این نظر رتبه‌بندی کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که بین رتبه استان‌ها از حیث شاخص‌های توسعه و شاخص‌های زیربنایی و اجتماعی، همبستگی و ارتباط مثبت وجود دارد. متغیرهای پژوهش آن‌ها به دو دسته متغیرهای توسعه و متغیرهای زیربنایی و اجتماعی تقسیم می‌شود که ارزش سرانه تولید شیر به عنوان یک متغیر توسعه در این پژوهش بررسی شده است و در پایان رتبه‌بندی زیر را ارائه کرده‌اند: (شماره ۴۹ و ۵۰ مجله برنامه و بودجه، سال ۱۳۹۷)

جدول ۱. رتبه‌بندی استان‌ها از حیث شاخص‌های توسعه و شاخص زیربنایی و اجتماعی

رتبه	کلیه شاخص‌های زیربنایی و اجتماعی	از حیث شاخص‌های توسعه
۱	تهران	تهران
۲	اصفهان	اصفهان
۳	سمنان	کرمان
۴	یزد	مازندران
۵	گیلان	مرکزی
۶	آذربایجان شرقی	فارس
۷	مرکزی	یزد
۸	مازندران	خوزستان
۹	کرمان	خراسان
۱۰	بوشهر	آذربایجان شرقی
۱۱	خوزستان	گیلان
۱۲	ایلام	همدان
۱۳	فارس	سمنان
۱۴	چهارمحال و بختیاری	اردبیل
۱۵	خراسان	آذربایجان غربی
۱۶	زنجان	چهارمحال و بختیاری
۱۷	همدان	زنجان
۱۸	کرمانشاه	لرستان
۱۹	کهگیلویه و بویراحمد	کرمانشاه
۲۰	لرستان	هرمزگان
۲۱	هرمزگان	کردستان
۲۲	آذربایجان غربی	ایلام
۲۳	اردبیل	بوشهر
۲۴	کردستان	کهگیلویه و بویراحمد
۲۵	سیستان و بلوچستان	سیستان و بلوچستان

به لحاظ متغیرهای توسعه، استان‌های تهران، اصفهان، کرمان، مازندران و مرکزی در رتبه یکم تا پنجم قرار دارند و استان‌های کردستان، ایلام، بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد و سیستان و بلوچستان، به ترتیب آخرین ردیف‌های جدول را شامل می‌شوند. بقیه استان‌های کشور در حد وسط این دو گروه قرار گرفته‌اند.

طبق بررسی و مقایسه الگوی مصرف غذایی در ایران و جهان که در مطالعه‌ای از سوی فاطمه عبدی و همکاران در مجله دانشگاه علوم پزشکی فسا در تابستان ۹۴ منتشر شده است، مصرف سرانه شیر در سال در ایران تقریباً ۵۰ کیلوگرم است. سرانه مصرف شیر و لبنیات در ایران ۱۳۹ گرم در روز است که بیشتر آن از ماست تامین می‌شود. نویسندگان این پژوهش بعد از بررسی‌های لازم به این نتیجه رسیده‌اند که استان چهارمحال و بختیاری بیشترین سرانه ۲۲۱ گرم و استان سیستان و بلوچستان کمترین سرانه ۸۲ گرم در روز را دارا است.

همچنین در مطالعه‌ای که موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی درباره رتبه‌بندی استان‌ها در مصرف سرانه، رفاه و رژیم غذایی در اسفند ۹۲ انجام داده است مشخص شده که بالاترین مصرف لبنیات (شیر + شیر معادل در پنیر مصرفی) در استان زنجان ۱۱۶٫۴ کیلوگرم، استان چهارمحال و بختیاری ۸۰٫۷ کیلوگرم، استان خراسان رضوی ۷۹٫۲ کیلوگرم، استان اردبیل ۷۸٫۸ کیلوگرم، تهران ۷۱٫۸ کیلوگرم، آذربایجان شرقی ۷۱ کیلوگرم و آذربایجان غربی ۷۰٫۲ کیلوگرم است.

در جست و جوی سلامت از دست رفته

طبق تحقیق این موسسه پایین ترین مصرف سرانه لبنیات (شیر+شیرمعادل پنیر مصرفی) استان‌ها مطابق جدول زیر است:

استان	بوشهر	کهگیلویه و بویراحمد	سیستان و بلوچستان	هرمزگان	ایلام
مصرف سرانه به کیلوگرم	۳۰,۳	۳۳,۸	۳۵,۰	۳۸,۰	۳۹,۰
۴۳,۱	لرستان	یزد	کرمانشاه	کرمان	گلستان
مصرف سرانه به کیلوگرم	۴۳,۱	۴۴,۵	۴۴,۳	۴۷,۲	۴۷,۷

از سوی دیگر به افزایش روند مصرف کمک مهمی کرده است و اما با تمامی این احوال نمی‌توان منکر شد هنوز حدود ۴۰ درصد کمبود مصرف شیر وجود دارد.»

در مطالعه موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی آمده است که «افزایش تولید و حمایت دولت از یک سو و بهبود فرهنگ تغذیه به ویژه برنامه تغذیه شیر در مدارس

این تحقیق استان‌ها را طبق «سطح رفاه مصرف خوراکی» در سه گروه خوب، متوسط و محروم به شکل زیر طبقه‌بندی کرده است:

استان	سطح رفاه مصرف
چهارمحال و بختیاری، هرمزگان، مازندران، گیلان، قزوین، آذربایجان غربی، ایلام، بوشهر، اردبیل، لرستان، اصفهان، تهران، کرمان و زنجان	خوب
فارس، کرمانشاه، کهگیلویه و بویراحمد، سمنان، آذربایجان شرقی، کردستان و خوزستان	متوسط
خراسان شمالی، قم، یزد، سیستان و بلوچستان، گلستان و همدان	محروم

معمولی (غیرپاستوریزه) از ۶,۳۵ کیلوگرم در سال ۸۳ به ۷,۴۵ کیلوگرم در سال ۹۳ رسیده است و از رشد مثبت ۱۶۰ درصدی نسبت به سال ۸۳ خبر می‌دهد. میانگین مصرف سرانه شیر پاستوریزه خانوارهای شهری در سال ۸۳ تا ۵,۷۷,۹۳ برابر میانگین مصرف شیر غیرپاستوریزه است.

این تحقیق در بخش دیگری به بررسی سرانه مصرف سالانه انواع شیر (پاستوریزه و غیرپاستوریزه) در مناطق شهری استان‌های کشور و سرانه مصرف سالانه انواع شیر در مناطق روستایی استان‌های کشور پرداخته و به این نتیجه رسیده است که مصرف سرانه شیر همه استان‌ها به غیر از استان یزد در سال ۹۳ در مقایسه با سال ۸۳ دارای رشد منفی بوده است. در سال ۹۳ بیشترین سرانه مصرف سالانه انواع شیر مربوط به استان‌های خراسان جنوبی، خراسان رضوی و چهارمحال و بختیاری به ترتیب ۴۰,۹۲، ۳۸,۹۰ و ۳۸,۵۲ کیلوگرم بوده و کمترین مصرف مربوط به استان‌های لرستان، بوشهر و ایلام به ترتیب ۷,۴۸، ۷,۴۰ و ۸,۴۰ کیلوگرم بوده است. او همچنین در بررسی سرانه مصرف سالانه انواع شیر مناطق روستایی استان‌های ایران نتیجه گرفته است که در سال ۱۳۹۳ بیشترین سرانه مصرف سالانه انواع شیر (پاستوریزه و غیرپاستوریزه) مربوط به مناطق روستایی استان‌های اردبیل، آذربایجان غربی و کردستان به ترتیب با ۱۹۳,۸۶، ۷۰,۸۱ و ۷۰,۳۷ کیلوگرم و کمترین مصرف مربوط به استان‌های هرمزگان، بوشهر و ایلام به ترتیب ۵,۴۰، ۴,۶۱ و ۸,۰۷ کیلوگرم بوده است.

مریم روغنجی هم مطالعه‌ای با عنوان سرانه مصرف شیر در مناطق شهری و روستایی ایران در سال‌های ۸۳ تا ۹۳ انجام داده است (مربوط به طرح آمارگیری هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی از سال ۸۳ تا ۹۳) که در مجله آمار به چاپ رسیده است می‌گوید در سال ۱۳۸۳ سرانه مصرف انواع شیر پاستوریزه ۶,۵۲ کیلوگرم بوده که در سال ۱۳۸۹ به بیشترین مقدار مصرف ۱۱,۰۶ کیلوگرم رسیده و سپس روند نزولی داشته، به طوری که در سال ۱۳۹۳ به ۴,۱۰ کیلوگرم رسیده است. سرانه مصرف شیر معمولی (غیرپاستوریزه) از ۴۳,۷۶ کیلوگرم در سال ۱۳۸۳ به ۳۴,۳۵ کیلوگرم در سال ۱۳۹۳ رسیده است که از رشد سالانه منفی ۲۰,۳۹ درصدی نسبت به سال ۱۳۸۳ خبر می‌دهد. چون دسترسی و گرایش روستاییان به استفاده از شیر غیرپاستوریزه، میانگین مصرف سرانه این شیر در سال‌های مورد بررسی (۸۳ تا ۹۳) ۵,۹۳ برابر مصرف شیر پاستوریزه بوده است.

روغنجی می‌گوید که سرانه مصرف سالانه انواع شیر در مناطق شهری کشور در سال ابتدایی تحقیق، ۳۰,۹۴ کیلوگرم مصرف انواع شیر پاستوریزه را نشان می‌دهد و مصرف آن تا سال ۸۸ روند صعودی داشته به طوری که در این سال به بیشترین مقدار مصرف ۴۱,۷۶ کیلوگرم رسیده است و از آن سال به بعد دارای روند نزولی بوده است که در سال ۱۳۹۳ به ۱۹,۵۰ کیلوگرم رسیده است و از رشد سالانه منفی ۴۰,۵۲ درصدی نسبت به سال ۱۳۸۳ خبر می‌دهد. او یکی از علل کاهش مصرف شیر خصوصاً از سال ۹۱ به بعد را حذف یارانه شیر می‌داند و می‌گوید سرانه مصرف شیر

جدول ۱: مصرف سرانه شیر (کیلوگرم) در استان‌های مختلف کشور (سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۳)

استان	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳
آذربایجان شرقی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
آذربایجان غربی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
اردبیل	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
اصفهان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
بوشهر	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
چهارمحال و بختیاری	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
خراسان جنوبی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
خراسان رضوی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
خراسان شمالی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
قم	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
کردستان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
گلستان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
گیلان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
کهگیلویه و بویراحمد	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
کهگیلویه و بویراحمد	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
لرستان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
مازندران	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
مازندران	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
مرکزی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
همدان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
سیستان و بلوچستان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
تهران	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
تهران	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
یزد	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۲: مصرف سرانه شیر (کیلوگرم) در استان‌های مختلف کشور (سال ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۳)

استان	۱۳۸۳	۱۳۸۴	۱۳۸۵	۱۳۸۶	۱۳۸۷	۱۳۸۸	۱۳۸۹	۱۳۹۰	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳
آذربایجان شرقی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
آذربایجان غربی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
اردبیل	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
اصفهان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
بوشهر	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
چهارمحال و بختیاری	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
خراسان جنوبی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
خراسان رضوی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
خراسان شمالی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
قم	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
کردستان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
گلستان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
گیلان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
کهگیلویه و بویراحمد	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
کهگیلویه و بویراحمد	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
لرستان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
مازندران	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
مازندران	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
مرکزی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
همدان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
سیستان و بلوچستان	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
تهران	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
تهران	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
یزد	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰